

Liudmila Glukhanko <https://orcid.org/0000-0002-2805-0638>

Mogilev State A. Kulshov University

e-mail: ling-msu@mail.ru

Eugene Ivanov <https://orcid.org/0000-0002-6451-8111>

Mogilev State A. Kulshov University

e-mail: ivanov-msu@mail.ru

Афарызм і малыя тэкставыя формы: суадноснае і агульнае (на матэрыяле беларускай, рускай, польскай, англійскай моў)¹

Анотацыя

У артыкуле разглядаюцца суадносіны афарызма і іншых малых тэкставых форм на літаратурным і фальклорным матэрыяле ў беларускай, рускай, польскай і англійскай мовах. Вызначаецца месца афарызма ў агульных класіфікацыях малых тэкставых форм, узаемаадносіны афарызмаў і літаратурных выслоўяў, прыказак, аднафразавых тэкстаў, клішыраваных фраз, нацыянальных разнавіднасцей літаратурных і фальклорных твораў малых жанраў. Афарызмы супрацьпастаўляюцца ўсім іншым малым тэкставым формам як асобны тып фразавых адзінак на падставе дзвюх сваіх аблігаторных прымет – абагульненасці зместу і дыскурсіўнай самастойнасці.

Ключавыя словы: афарызм, тэкст, літаратура, фальклор, малыя жанры, беларуская мова, руская мова, польская мова, англійская мова

¹ Даследаванне выканана часткова ў межах рэалізацыі НДР «Беларуская фразеалогія, парэміялогія, моўная афарыстыка ў кантэксце еўрапейскіх моў і культур (сінхранічны і дыяхранічны аспекты)» падпраграмы «Беларуская мова і літаратура» Дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў «Грамадства і гуманітарная бяспека беларускай дзяржавы» на 2021–2025 гг.

Уводзіны

Да малых тэкставых форм адносяцца малыя жанры мастацкай літаратуры, малыя фальклорныя жанры, шырокае кола невялікіх па аб'ёме тэкстаў самых розных маўленчых жанраў у межах разнастайных функцыянальных стыляў літаратурнай мовы ці жывога гутарковага маўлення. Паняцце малой формы тэксту ў пэўнай ступені ўмоўнае, паколькі грунтуецца, з аднаго боку, найперш, на лінейным аб'ёме тэксту, а з другога боку, на жанравых рысах твораў (на іх форме, змесце, моўна-стылістычных асаблівасцях). Можна вылучыць агульныя ўласцівасці тэкстаў малой формы: зместавая гамагеннасць (адностраванне аднаго факта, адной падзеі, адной з'явы), гранічная кампрэсія паведамлення (якое перадаецца максімальна сцісла за кошт наўмыснага замоўчвання, пропускаў другаснай інфармацыі, выкарыстання пранамінальных сродкаў, сінтаксічнай непаўнаты, эліпсіса), стандартная форма (аднастайная структура паведамлення, абмежаваны набор моўных і стылістычных сродкаў). Разам з тым лінейныя памеры малых тэкставых форм не маюць агульнапрынятага вызначэння. Так, малы тэкст можа складацца толькі з аднаго слова, на падставе чаго М.Н. Эпштэйн вылучае “слова як твор” і акрэслівае літаратурны “жанр аднаслоўя” (Эпштэйн/Epshtein, 2000a; 2000b), а можа, паводле М.Л. Прац, змяшчаць каля 1500 слоў (Pratt, 1981). Дарэчы, афарызм як разнавіднасць фразавых тэкстаў таксама можа складацца з аднаго слова, у выніку чаго ўтвараецца міжузроўневая аманімія афарыстычных і лексічных адзінак (Іваноў/Ivanou, 2015). Паводле графічнага (паліграфічнага) фармату, лінейны памер малых тэкстаў не можа перавышаць адну рукапісную (друкаваную) старонку, па падліках К.І. Панчанка (Панченко/Panchenko, 2013). Са з'яўленнем электроннай камунікацыі графічны памер малога тэксту аб'ектыўна павузіўся да памераў экрана манітора ці гаджэта, калі пры чытанні тэксту не патрабуецца вертыкальная прагортка (Плотникова/Plotnikova, 2012). Розныя падыходы да разумення лінейнага памеру малых тэкстаў не дазваляе даследчыкам адназначна акрэсліць іх жанравы рэпертуар. Э.М. Берагоўская прапанавала абмежаваць тэксты малой формы межамі адной фразы і на гэтай падставе вылучыла 70 відаў (жанравых разнавіднасцей) аднафразавых тэкстаў (Береговская/Beregovskaia, 2015: 23–24).

Адной з актуальных праблем лінгвістычнага вывучэння афарызма з'яўляецца, як адзначыў у свой час А.Я. Міхневіч, “адмежаванне ўласна афарызмаў ад іншых малых форм” мастацкай слоўнай творчасці – “прыказак і прымавак, перыфразаў і параўнанняў, анекдотаў і прытчаў, алегарычных дыялогаў і тостаў, зачынаў і канцовак, зваротаў і пажаданняў і інш.”, але разам з тым даследчык заўважыў, што “афарыстычнасць як пэўная якасць або сукупнасць якасцей выказвання ўласцівая не толькі афарызмам, але і іншым малым жанрам” (?) (Міхневіч/Mihnevich, 1983: 61–62). Такі падыход, калі якасць афарыстычнасці аб'ядноўвае, а не размяжоўвае афарызмы і іншыя малыя тэкставыя формы, тлумачыцца, на наш погляд, яе разуменнем як другаснай, не вызначальнай (г.зн. не ўнікальнай для афарызмаў) якасці, што пазбаўляе сэнсу само яе вылучэнне (як у метадалагічным, так і ў метамоўным плане). Аднак цалкам натуральна лічыць, што якасць афарыстычнасці з'яўляецца

вызначальнай толькі для афарызма (як якасць лексічнасці з’яўляецца вызначальнай для слоў, фразеалагічнасці – для фразеалагізмаў, парэміялагічнасці – для парэмій і г.д.). Менавіта зыходзячы з гэтага афарызм трэба вызначаць як спецыфічны прадукт маўленча-мысленчай дзейнасці і адрозніваць яго ад іншых яе феноменаў маўлення і мовы, літаратуры і фальклору (Іваноў/Ivanou, 1994; 2004b; Королькова/Korolkova, 2005; 2012; 2018; Иванов/Ivanov, 2006a; 2016).

Афарызмы з мовазнаўчага пункту погляду – гэта аднафразавыя, абагульненыя па змесце, дыскурсіўна самастойныя, пераважна звышслоўныя, ідыяматычныя адзінкі, якім могуць быць уласцівы тэкставасць (здольнасць ужывацца як асобныя тэксты), выразнасць формы, устойлівасць, узнаўляльнасць (Іваноў/Ivanou, 2018a; Иванов/Ivanov, 2020). У залежнасці ад прадуктыўнасці праяўлення факультатыўных прымет – звышслоўнасць, ідыяматычнасць, здольнасць ужывацца як асобныя тэксты, устойлівасць, узнаўляльнасць (Іваноў/Ivanou, 2019e; 2019f; 2019g; 2019h) афарыстычныя адзінкі дыферэнцуюцца на пэўныя разнавіднасці (Іванов/Ivanov, 2008; 2009a; 2019a; 2019b; Іваноў/Ivanou, 2008b) і па-рознаму суадносяцца з іншымі адзінкамі маўлення і мовы (Іваноў/Ivanou, 2003b; 2019c). Афарызмы з’яўляюцца самастойнай групай (тыпам) фразавых адзінак, якія маюць асобныя агульныя ўласцівасці з іншымі звышслоўнымі адзінкамі і фразавымі тэкстамі, але істотна адрозніваюцца ад іх паводле сукупнасці трох аблігаторных прымет – аднафразавасці, абагульненасці зместу, дыскурсіўнай самастойнасці (Іваноў/Ivanou, 2019a; 2019b; 2019d), якія разам складаюць уласна лінгвістычны кампанент паняцця афарыстычнасці.

Афарызмы і класіфікацыі малых тэкставых форм

Афарызмы суадносяцца рознымі даследчыкамі з разнастайнымі малымі тэкставымі формамі, сярод якіх можна вылучыць шэсць нераўнаважных па сваіх якасных і колькасных параметрах груп малых тэкстаў: 1) парэміі (прыказкі, прымаўкі, анекдоты і інш.); 2) літаратурныя выслоўі (а ў іх межах – сентэнцыі, максімы, грэгерыі, парадоксы і інш.); 3) мастацкія творы-мініяцюры (эпіграмы, байкі, эсэ і інш.); 4) аднафразавыя тэксты (крылатыя цытаты, лозунгі, заклікі, дэвізы і інш.); 5) класічныя разнавіднасці выслоўяў (гномы, апафегмы, хрыі і інш.); 6) нацыянальныя разнавіднасці малых тэкстаў (фрашкі, рубай, хоку і інш.). Афарызмы ў межах розных сістэматызацый або цалкам атаясамліваюцца з імі, або проціпастаўляюцца ім, або суадносяцца з імі паводле рода-відавых адносін на падставе неаднолькавых структурных, зместавых ці функцыянальных крытэрыяў. Пры гэтым на лінгвістычнае асэнсаванне афарызма як адной з малых тэкставых форм заўважны ўплыў аказваюць погляды літаратуразнаўцаў і фалькларыстаў.

У беларускай філалагічнай традыцыі афарызмы проціпастаўляюць такім адзінкам, як “прыказкі і прымаўкі” (Міхневіч/Mihnevich, 1994a), і вызначаюць як разнавіднасць жанру “выслоўе” разам з “сентэнцыяй”, “максімай”, “апафегмай” (Міхневіч/Mihnevich, 1994b), у англійскай – да твораў афарыстычнага жанру нярэдка далучаюць

і эпіграму, і байку, і нават эсэ (Федоренко, Сокольская/Fedorenko, Sokolskaia, 1990: 161), у нямецкай – проціпастаўляюць афарызм як асобны, параўнальна “малады” літаратурны жанр традыцыйнаму жанру выслоўяў (Федоренко, Сокольская/Fedorenko, Sokolskaia, 1990: 167–174), у рускай – вызначаюць градуальныя адносіны паміж афарызмам і малымі жанрамі літаратуры на падставе розных уласцівасцей, якія не дазваляюць адназначна адмежаваць афарызм ад іншых малых тэкставых форм (Королькова/Korolkova, 2005: 34–63), у польскай – разглядаюць афарызмы ў шэрагу самастойных малых жанраў літаратурных выслоўяў (сентэнцый, максім, “злотых думак” і інш.) (Balowski, 1999).

Асноўныя рысы адносін афарызма да малых тэкставых форм склаліся паводле іх літаратуразнаўчага разумення на матэрыяле класічных (грэчаскіх і лацінскіх) малых твораў. Паводле шырока вядомай класіфікацыі М.Л. Гаспарова (Гаспаров/Gasparov, 1987a; 1990: 559), усе афарызмы з пункту погляду невызначальнасці vs. вызначальнасці іх аўтарства размяжоўваюцца на **фальклорныя** (прыказкі і прымаўкі) і **літаратурныя**. Першыя адрозніваюцца прынцыповай немагчымасцю вызначэння іх аўтара як таго ці іншага канкрэтнага індывіда. Другім уласціва наяўнасць рэальнага або патэнцыяльнага (resp. меркаванага) аўтара, на падставе чаго ўсе “літаратурныя афарызмы” размяжоўваюцца на тры наступныя разнавіднасці. **Гномы**, або **сентэнцыі** (“безличные сентенции”, паводле Гаспаров/Gasparov, 1990d: 559), што не абавязкова суадносяцца з аўтарам, “занимают промежуточное положение между безымянной пословицей и индивидуализированным авторским афоризмом” (напрыклад, руск. *Никто не обнимет необъятного*, Гаспаров/Gasparov, 1987a). **Апафегмы** (або **апафтэгмы**), якія належаць або прыпісваюцца пэўнаму аўтару, “вложенные в уста конкретного лица” (Гаспаров/Gasparov, 1990d: 559), як правіла, з ліку вядомых гістарычных асоб на падставе наяўнасці тэксталагічных крыніц або паводле чутак (руск. *Мудрец Картезий сказал: “Никто не обнимет необъятного”*, Гаспаров/Gasparov, 1987a). **Хрыі** – выслоўі, “вложенные в уста конкретного лица при конкретных обстоятельствах” (Гаспаров/Gasparov, 1990d: 559), у форме апаবাদання-мініяцюры, якое складаецца з дасціпнага або павучальнага выказвання знакамітага чалавека ў кантэксце біяграфічнага або анекдатычнага паведамлення пра падзею, што прымусіла яго выказацца (руск. *Мудрец Картезий, спрошенный прохожим, сколько звезд на небе, с пылом отвечивал: “Мерзавец! Никто не обнимет необъятного!”*, Гаспаров/Gasparov, 1987a).

Паводле вядомай класіфікацыі М.Н. Эпштэйна (Эпштейн/Epshtein, 1987: 43), унутры афарыстыкі як жанра слоўнай творчасці вылучаюцца чатыры разнавіднасці адзінак. **Сентэнцыі** – выслоўі дэкларацыйнага зместу, якія адпавядаюць “тэарэтычнаму” выніку абагульнення рэчаіснасці, напр.: (тут і далей прыклады М.Н. Эпштэйна) руск. *Статую красит вид, а человека – деяния его (Пифагор)*. **Максімы** – выслоўі дырэктыўнага зместу, абагульненне рэчаіснасці ў іх “эмпірычнае”, звычайна ў выглядзе павучання: руск. *Чего не следует делать, того не делай даже в мыслях (Эпиктет)*. **Гномы** – абагульненні рэчаіснасці ў выглядзе павучальных па змесце выслоўяў, як правіла, вершаваных і ананімных, аднак іншы раз выказаных ад імя свайго аўтара: руск. *Вот Фокилада слова: что за польза от*

знатного рода Тем, у кого ни в словах обаяния нет, ни в совете? (Фокилид). **Хрыі** – выслоўі, у якіх абагульненне рэчаіснасці нельга аддзяліць ад той жыццёвай сітуацыі, якая яго “справакавала”: руск. *Часто он [Сократ] говаривал, глядя на множество рыночных товаров: “Сколько же есть вещей, без которых можно жить!”* (Диоген Лаэртский. *О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов*).

На наш погляд, немагчыма пагадзіцца з вылучэннем М.Л. Гаспаравым і М.Н. Эпштэйнам такой разнавіднасці літаратурнага афарызма, як “**хрыя**”, што ў шэрагу малых тэкставых форм павінна вызначацца як больш шырокая форма, чым афарызм (Іванов/Ivanov, 2004). Так, паводле зместавай структуры хрыю трэба разглядаць як нарацыйны тэкст, дзе апавядаецца пра якую-небудзь знамянальную падзею з жыцця вядомага мудраца або героя, які выказвае сваю ацэнку таго, што адбываецца, у форме рэплікі-выслоўя. Як паказала даследаванне, большасць рэплік мудраца або героя ў структуры хрыі не з’яўляюцца афарызмамі. Так, у зборніку “Изречения царей и полководцев” Плутарха (Плутарх/Plutarh, 1990) з 392 тэкстаў, што можна вызначыць як “хрыі”, афарыстычныя рэплікі-выслоўі сустракаюцца толькі ў 73 (г.зн. менш за 19,0% ад іх агульнай колькасці).

Устаноўлена, што даволі часта рэпліка-выслоўе галоўнай дзеючай асобы змяшчаецца ў тэксце хрыі ў кантэкста залежнай пазіцыі – падаецца як ускосная мова або ў трансфармаванай форме (афарызмы-наватворы здольны ўжывацца ў маўленні ў мадыфікаванай форме, гл. Иванов/Ivanov, 2003; Іваноў/Ivanou, 2006; Іваноў/Ivanou, 2008а), напр.: руск. *Другой раз его снова спросили об укреплении города, и Ликург ответил, что нельзя считать город неукрепленным, если его оборона зиждется на мужах, а не на кирпичах* (Плутарх, “Изречения спартанцев”, 53, 28) ⇐ *Нельзя считать город неукрепленным, если его оборона зиждется на мужах, а не на кирпичах*. Гэту рэпліку ў выпадку яе афарыстычнасці можна кваліфікаваць, паводле Н.Т. Федарэнкі і Л.І. Сакольскай, як “уводны афарызм”, што змяшчаецца ў мастацкім тэксце (Федоренко, Сокольская/Fedorenko, Sokolskaia, 1990: 86), напр.: руск. *Страдавшему от того, что умирает на чужбине, он [Анаксагор – Я.І.] сказал ему: “Спуск в Аид отовсюду одинаков”* (Диоген Лаэртский, “О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов”, II, 11) ⇐ *Спуск в Аид отовсюду одинаков*. Паказальным прыкладам “уводнага” характару афарызма ў структуры хрыі з’яўляюцца згаданыя вышэй ілюстрацыі М.Л. Гаспаравы да вылучаных ім тыпаў афарызмаў, адносіны паміж якімі нельга разглядаць як адвольную залежнасць, паколькі яны будуцца па прынцыпе іерархіі (руск. *Никто не обнимет необъятного* як “гнома” або “сентэнцыя” ⇒ *Мудрец Картезий, спрошенный прохожим, сколько звезд на небе, с пылом ответил: “Мерзавец! Никто не обнимет необъятного!”* як “хрыя”), г.зн. “гномы” або “сентэнцыі” могуць уваходзіць (або “ўводзіцца”) у “хрыю” і, адпаведна, з яе “вылучацца”. Такім чынам, хрыю, безумоўна, нельга лічыць афарызмам, яе трэба адносіць да больш шырокіх тэкстаў, блізкіх да такіх жанравых разнавіднасцей малых форм слоўнай творчасці, як байка ў літаратуры і анекдот у фальклору (Іванов/Ivanov, 2004).

Тое ж самае можна казаць і ў дачыненні да вылучэння М.Л. Гаспаравым такой разнавіднасці афарызма, як “**апафегма**”, якая ў сапраўднасці з’яўляецца

спалучэннем афарыстычнай фразы з паведамленнем пра крыніцу (суб’екта – аўтара канстатацыі або ацэнкі паведамлення) і/або пра характар тых ведаў, на падставе якіх фармулюецца афарызм (Іванов/Ivanov, 2009). Пры гэтым згаданыя вышэй адносіны іерархіі дзейнічаюць таксама паміж “гномамі” або “сентэнцыямі”, з аднаго боку, і “апафегмамі”, з другога (*Никто не обнимет необъятного* як “гнома” або “сентэнцыя” ⇒ *Мудрец Картезий сказал: “Никто не обнимет необъятного”* як “апафегма”).

Даследаванне паказала, што апафегмы (у сэнсе М.Л. Гаспарава) правільна адносіць да такой больш шырокай, чым афарызм, малой тэкставай формы, як “**велярызмы**” (англ. *wellerism*²) – кампазіцыйныя формулы тыпу “Нешта казаў нехта, калі ён рабіў нешта” (Быкова/Вукова, 1984), у структуру якіх часта ўваходзяць устойлівыя фразы (у тым ліку афарызмы). Напр.: “*Усялякая справа патрабуе іскры божай*”, – сказаў *Герастрат, падпальваючы храм Артэміды* (М. Коўзкі, “*Доля праўды*”). Тое самае і ў іншых мовах: руск. “*Много визгу и мало шерсти*”, – сказаў *чёрт, когда стриг свинью*; “*Хочешь жить, умей вертеться*”, – *приговаривал Бог, создавая Землю*. Трохчастковая структура велярызма не з’яўляецца абавязковай, ён можа мець і форму “Нешта казаў нехта” (Taylor, 1962: 214–215). Напр.: “*На ўсё талант трэба, – сакатала курыца, – салавей не пяе ў клетцы не таму, што не пяецца, а таму што не кудахтаецца*” (М. Коўзкі, “*Доля праўды*”). Тое самае і ў іншых мовах: руск. *Ной: “Спасайся, кто может”*; “*Хуже не будет*”, – сказаў *оптимист* і да т.п. Аднак, заўважае А. Дандзіс, “третья часть велеризма обычно присутствует, так как именно она «представляет» первую часть – цитату или пословицу – в новом, и часто юмористическом, свете” (Дандис/Dundes, 1978: 16), хоць роінт можа змяшчацца і ў другой частцы велярызма (параўн. згаданыя вышэй выказванні “Бога”, “Ноя” і “аптыміста”).

Паказальна ў гэтай сувязі, што суадносіны афарызмаў і апафегмаў, хрый, велярызмаў тоесныя суадносінам афарызмаў і такіх звышфразавых малых жанравых форм, як **анекдоты**, **байкі**, **прыгчы**, мастацкія творы-**мініяцюры** (лірычныя, камічныя і інш.). Афарызмы ўжываюцца ў такіх тэкстах (як і ў любых малых творах – вершах, апавяданнях і г.д.), таму не могуць з імі атаясамлівацца, нават калі з’яўляюцца іх галоўнымі зместавымі і/або структурнымі кампанентамі. Напр.: “**Пісаць для вечнасці**” – *гэта не з думкай пра вечнасць твайго слова, а з належнай настройкай на тое, што па-сапраўднаму жывое і застаецца жыццём* (Я. Брыль. *З людзьмі і сам-насам*) і да т.п.

Трэба адзначыць, што ўжыванне афарызма ў літаратурных ці ў фальклорных тэкстах не пазбаўляе яго дыскурсіўнай аўтаномнасці (Іванов, Тесленко/Ivanov, Teslenko, 2013; 2021), хоць афарызм часта ўжываецца ў тэксце ў трансфармаванай форме (Іванов/Ivanov, 2006b; Ломакіна/Lomakina, 2018). Дарэчы, такая традыцыя бярэ свой пачатак яшчэ з антычнасці, а ў еўрапейскай літаратуры пашырылася

² Тэрмін *wellerism* утвораны ад прозвішча аднаго з герояў рамана Ч. Дыкенса “The Posthumous Papers of the Pickwick Club” (1837) – слугі Сэма Уэллера (Sam Weller), мова якога была насычана выслоўямі такога кшталту.

з часоў У. Шэкспіра, у паэтычных творах якога вельмі шмат афарызмаў сустракаецца ў мадыфікаваным выглядзе, напр.: *This thought is as a death which cannot choose but weep to have that which it fears to lose.* (Sonnet 64) – *Death cannot choose* (the aphorism); *...despite thy wrong, my love shall in my verse ever live young.* (Sonnet 19) – *Love shall in verse ever live young* (the aphorism); *Your name from hence immortal life shall have, though I...* (Sonnet 81) – *Name immortal life shall have* (the aphorism); *Not marble, nor the gilded monuments shall outlive this powerful rhyme; but you shall shine...* (Sonnet 55) – *Not marble, nor the gilded monuments shall outlive powerful rhyme* (the aphorism); *To me, fair friend, you never can be old...* (Sonnet 104) – *A fair friend can never be old* (the aphorism); *...sunset fadeth in the west, which by and by black night doth take away, death's second self, that seals up all in rest.* (Sonnet 73) – *Death seals up all in rest* (the aphorism); *My spirit is thine, the better part of me...* (Sonnet 74) – *Spirit is the better part* (the aphorism); *Poor soul, the centre of my sinful earth...* (Sonnet 146) – *Soul is the centre of sinful earth* (the aphorism); *...you pace forth; your praise shall still find room even in the eyes of all posterity that wear this world...* (Sonnet 55) – *Praise shall still find room in the eyes of posterity* (the aphorism) і г.д. (Глуханько/Gluhanko, 2017a; 2017b; 2019). Афарызмы, што ўжываюцца ў тэкстах літаратурных твораў (нават самых мінімальна памераў), як правіла, не цяжка вылучыць у асобныя тэксты, што звычайна і выкарыстоўваецца пры ўкладанні афарыстычных слоўнікаў (Словарь афоризмов/Słownik aforyzmów, 2005).

Афарызмы і літаратурныя выслоўі

Устаноўлена, што афарызмы здольны ўжывацца ў не толькі заўважна большых па лінейных памерах малых тэкстах, але і ў такіх невялікіх па аб'ёме малых тэкставых формах, як **літаратурныя выслоўі**, якія часта беспадстаўна атаясамліваюцца з афарызмамі. На самой справе, магчымасць ужывання аднаго тэксту ў іншым тэксце з'яўляецца падставай для іх размежавання як тэкставых утварэнняў рознага тыпу. Ёсць і яшчэ адзін аргумент на карысць размежавання літаратурных выслоўяў і афарызмаў як розных тыпаў тэкстаў – гэта прымета, адпаведна, адсутнасці/ наяўнасці ўніверсальнай абагульненасці зместу. Менавіта гэта прымета ўплывае на магчымасць выкарыстання афарызмаў як кампанента літаратурных выслоўяў і немагчымасць ужывання літаратурных выслоўяў як структурнай часткі афарызмаў. Напр.: *І зямля – у жыцця, і ў жыцця – людзі. Дык адкуль адхіленне ўзялося, нібы сваё свайго не пазнала і разышлося бязрадасна?* (А. Разанаў. Паэма сланечніка) [81, с. 92]. Тое самае і ў іншых мовах: польск. *Nie zabijaj – rzekl – gdy masz się kim wyręczyć – dodał* (S.E. Lec); англ. *Hang sorrow! Care will kill a cat, And therefore let's be merry* (G. Wither, verses for Christmas) і г.д. Літаратурныя выслоўі, якім не ўласцівы абагульнены змест, не могуць лічыцца афарызмамі ў лінгвістычным сэнсе (Іваноў/Ivanou, 2011: 99), хоць яны і часта ўключаюцца ў зборнікі афарызмаў як літаратурных выслоўяў, напр.: *Была вясна, было імкненне, І сэрца ведала тамленне* (Я. Колас, “Новая зямля”) (Гаўрош, Нямковіч/Gaurosh, Niamkovich, 2012: 112).

Тое самае і ў іншых мовах: руск. *Нельзя ли для прогулок Подальше выбрать закоулков* (А.С. Грибоедов); польск. *Jestem człowiekiem i nic, co ludzkie, nie jest mi obce* (Terencjusz); англ. *Hell is empty and all the devils are here* (W. Shakespeare) і г.д. Адносіны паміж літаратурнымі выслоўямі і афарызмамі можна вызначыць як рода-відавья, г.зн. усе літаратурныя афарызмы адносяцца да жанру літаратурных выслоўяў, але не ўсе літаратурныя выслоўі з’яўляюцца афарызмамі.

Можна сцвярджаць, што існуючыя погляды на суадносіны афарызма і іншых малых тэкставых форм засноўваюцца пераважна на традыцыі, чым на аб’ектыўных крытэрыях, якія вылучаюцца даследчыкамі, але не заўсёды імі ж самімі выкарыстоўваюцца. У залежнасці ад таго, якая менавіта традыцыя бярэцца за аснову вызначэння месца афарызма ў шэрагу малых жанраў літаратуры ці фальклору, выбудоўваюцца яго ўзаемаадносіны з імі. Інакш цяжка вытлумачыць метадалагічныя і метамоўныя разыходжанні ў класіфікацыі афарызмаў у межах адной галіны ведаў з выкарыстаннем адных і тых жа тэрмінаў (у дадзеным выпадку, у М.Л. Гаспарова і М.Н. Эпштэйна). Так, у М.Н. Эпштэйна адсутнічае такая разнавіднасць фальклорных афарызмаў, як “прыказкі”. А ў М.Л. Гаспарова не знайшлося месца для такой разнавіднасці літаратурных афарызмаў, як “максіма” (згадваецца толькі тэрмін у дачыненні да “афоризмов морального содержания”, якія “называются также максима”, гл. Гаспаров/Gasparov 1987a), хоць той жа М.Л. Гаспараў у асобным артыкуле, кваліфікуе максіму менавіта як “від афарызма” (Гаспаров/Gasparov, 1987c). Але “апафегмы” і “прыказкі”, што апісваюцца М.Л. Гаспаравым як віды афарызма, у прысвечаных ім артыкулах як “афарызмы” ўжо не кваліфікуюцца (?). Трэба адзначыць, што прыметы тых ці іншых разнавіднасцей афарызма вылучаюцца аднос, таму не з’яўляюцца аб’ектыўнымі (г.зн. сапраўды дыферэнцыяльнымі). Так, “максіма” вызначаецца М.Л. Гаспаравым адначасова і як “афоризм морального содержания”, і як “моралистическая по содержанию разновидность сентенции”, што непазбежна вядзе да нейтралізацыі ўстаноўленых самім даследчыкам рода-відавья адносін паміж “афарызмам” і “сентэнцыяй”, хоць апошняя кваліфікуецца М.Л. Гаспаравым менавіта як “вид афоризма” (Гаспаров/Gasparov, 1987d). Сімптаматычна, што пры дыферэнцыяцыі “антычных” афарызмаў М.Л. Гаспараў зусім не ўжывае тэрмін “афарызм”, а гному, апафегму і хрыю кваліфікуе як разнавіднасці “сентэнцыі” (?) (Гаспаров/Gasparov, 1990: 559). Прыкладам супярэчлівага вызначэння ў якасці разнавіднасці афарызма з’яўляецца кваліфікацыя “сентэнцыі” М.Л. Гаспаравым, які вызначае яе і як “афоризмы без имени автора” (Гаспаров/Gasparov, 1987a), і як нешта “промежуточное между безымянной фольклорной поговоркой и индивидуализированным авторским афоризмом”, пры гэтым сентэнцыя “при усилении философского содержания сближается с гномой, дидактического – с максимой, а будучи вписана в конкретную ситуацию, становится апоф(т)егмой или хрией” (Гаспаров/Gasparov, 1987d), параўн. з вызначэннямі даследчыкам “гномы” (Гаспаров/Gasparov, 1987b), “максімы” (Гаспаров/Gasparov, 1987c), “хрыі” (Гаспаров/Gasparov, 1987e), дзе пра ўсё гэта не паведамляецца. У такім выпадку “сентэнцыя” адначасова (?) то выступае ў якасці разнавіднасці “літаратурнага афарызма”, то замяшчае яго (пры пэўных

умовах, “будучи вписана в конкретную ситуацию, становится апоф(т)егмой или хрией”), то проціпастаўляецца сама сабе ў адносінах да іншых разнавіднасцей літаратурных афарызмаў (цалкам атаясамліваецца з “гномай” або пры пэўных умовах “сбліжаецца” з ёй), то вызначаецца як “афоризм без имени автора”, то кваліфікуецца як нешта сярэдняе “между безымянной фольклорной поговоркой и индивидуализированным авторским афоризмом”). Цяжка адназначна зразумець, як у такіх выпадках суадносяцца паміж сабой афарызм і блізкія яму малыя формы (сентэнцыя, максіма, гнома, апафегма, хрыя).

Даследаванне паказала, што паміж афарызмам і такімі асобнымі відамі літаратурных выслоўяў, як **сентэнцыя**, **максіма**, а таксама **грэгерыя** (выслоўе, пазбаўленае глыбокага зместу, паводле яго стваральніка як жанру, іспанскага пісьменніка Р. Гомеса дэ ла Серна, гл. Gomez de la Serna, 1955) маюць месца адносіны або рода-відавья ў выпадку наяўнасці ў іх абагульненага зместу (некаторыя сентэнцыі, максімы, грэгерыі яго маюць і таму з’яўляюцца афарызмамі, гл. Іваноў/Ivanou, 2004a), або метамоўнага характару, калі такі змест у іх адсутнічае (тыя сентэнцыі, максімы, грэгерыі, у якіх няма абагульненага зместу, спрэчна называць афарызмамі). У сувязі з апошнім, трэба адзначыць, што тэрміны *сентэнцыя*, *максіма*, *грэгерыя*, а таксама *парадокс*, *тэузізм* і інш. могуць выкарыстоўвацца для абазначэння семантычных разнавіднасцей афарызмаў (Іваноў/Ivanou, 2002a; 2002b; 2007; Іванов/Ivanov, 2014).

Даследаванне паказала, што паняцце літаратурнага афарызма не павінна атаясамлівацца з уяўленнем аб нейкім асобным тыпе малых тэкставых форм – аднафразавых тэкстаў, мастацкіх твораў малых жанраў, маўленчых клішэ (г.зн. проціпастаўляцца паняццям “**літаратурнае выслоўе**”, “**крылатае слова**” і г.д.). Усе аднафразавыя тэксты, літаратурныя творы малых жанраў, маўленчыя клішэ падзяляюцца на афарыстычныя (пры ўмове наяўнасці адпаведных прымет) і неафарыстычныя (паводле адсутнасці адпаведных прымет) (Іваноў/Ivanou, 2011: 100). У адносінах да абагульненых па змесце літаратурных выслоўяў, крылатых слоў і г.д. паняцце афарызма (і афарыстычнасці) мэтазгодна вызначаць не родавым (як звычайна лічыцца), а **катэгарыяльным**. У гэтым сэнсе афарызм можа быць і літаратурным выслоўем (у межах пэўнага тэксту або як асобны твор), і крылатым словам (літаратурнай цытатай), але не ўсе яны з’яўляюцца афарыстычнымі. У адносінах да ўсіх разам літаратурных выслоўяў, крылатых слоў і г.д. паняцце афарызма (і афарыстычнасці) з’яўляецца **класіфікацыйным** паводле дыферэнцыяцыі іх усіх на “афарызмы” і на “не афарызмы” (Іваноў/Ivanou, 2018b).

Такое разуменне літаратурнага афарызма дазваляе не толькі кваліфікаваць яго як асобны тып адзінак на падставе якасці афарыстычнасці, але і проціпаставіць усім іншым (неафарыстычным) літаратурным выслоўям. У сваю чаргу, у адносінах да крылатых слоў (Іваноў/Ivanou, 2005) афарыстычныя выказванні можна лічыць адной з іх моўных мадэляў (Іваноў/Ivanou, 2017b), што пацвярджаецца развіццём такой малой тэкставай формы, як “антыцытаты” па ўзоры “антыпрыказак” (Іванова, Іваноў/Ivanova, Ivanou, 2010; Іванова, Іваноў, Шпакоўская/Ivanova, Ivanou,

Shrakouskaja, 2010), што ў сваёй большасці з'яўляюцца афарыстычнымі. Крылатыя словы ў сучасным дыскурсе ўсё больш і больш набываюць аўтаномны характар ва ўжыванні, у прыватнасці, шырока выкарыстоўваюцца ў якасці інтэртэкставых і метатэкставых элементаў (Теплякова/Терлякова, 2012; Цеплякова/Серлякова, 2018; Ломакіна/Lomakina, 2019; Ломакіна, Мокиенко/Lomakina, Mokienko, 2019).

Афарызмы і аднафразавыя тэксты

Асобна неабходна разгледзіць суадносіны афарызмаў з такой стракатай групай малых тэкстаў, як **аднафразавыя тэксты**, што складаюцца з адной фразы (з аднаго простага ці складанага сказа), але маюць разнастайны змест, шматлікія жанравыя формы і ўжываюцца ў самых розных сферах камунікацыі. Такія тэксты з'яўляюцца спецыфічнай разнавіднасцю як малых тэкстаў, так і тэкстаў увогуле, паколькі маюць мінімальную форму, гэта мінімальныя тэксты, у якіх адсутнічае мяжа паміж асобным сказам і цэлым тэкстам. Паходжанне аднафразавых тэкстаў сягае ў сівую даўніну, гэта і выслоўі старажытных мудрацоў, і манументальныя надпісы, і даўнія эпіграмы (рытуальныя і іншыя надпісы на прадметах), і эпітафіі, і парэміі (прыказкі, гаспадарчыя выслоўі, устойлівыя юрыдычныя формулы, народныя прыкметы, павер'і і інш.). Шмат якія разнавіднасці тэкстаў маюць толькі аднафразавую структуру, што дазваляе вылучыць іх у самастойны аб'ект лінгвістыкі.

У працы Э.М. Берагоўскай «Стилистика однофразового текста» (2015) афарызм разглядаецца як адзін з ядзерных відаў аднафразавых тэкстаў (разам з прыказкай, лозунгам, дэвізам, максімай і інш., што звычайна таксама адносяцца да афарыстычных фраз). Паняцці «афарызм» і «афарыстычнасць» даследчыца спецыяльна не вызначае (не спасылаецца і на існуючыя дэфініцыі), але прыпісвае аднафразавому тэксту якасці, уласцівыя афарызму: «монофрастичность» («первый и главный признак», што «отличает однофразовый текст от всякого другого»), «преобладание автосемантии», «тенденция к клишированию», «способность к разнообразным трансформациям» (Береговская/Beregovskaia, 2015: 309–311). У гэтай сувязі паўстае праблема суадносін паняццяў афарыстычнасці і манафрастычнасці, вырашэнне якой з'яўляецца важным як для таксанаміі малых тэкставых форм, так і для лінгвістычнай тэорыі афарызма (Иванов/Ivanov, 2017).

На наш погляд, афарызм нельга кваліфікаваць у тэрмінах лінгвістыкі як «кананічны тэкст», што традыцыйна ўспрымаецца як спецыфічны ў адносінах да іншых тэкстаў (на суперак Береговская/Beregovskaia, 2015: 22). Афарызм як лінгвістычны аб'ект паводле сваіх якасцей з'яўляецца складаным (можа ўтвараць з іншымі аб'ектамі больш за адно мноства), аднак валодае ўласнымі прыметамі (якія разумеюцца лінгвістамі па-рознаму, але і вызначаюцца), асноўнай з якіх з'яўляецца прымета афарыстычнасці (якая таксама разумеецца па-рознаму, але заўсёды вылучаецца). Калі звярнуцца да традыцыйнага (шырокага) разумення афарыстычнасці як сцісласці, лаканічнасці і г.д. (што характарызуе форму афарызма),

то ў такім разе паняцці афарыстычнасці і манафрастычнасці цалкам супадаюць, паколькі ў самым шырокім сэнсе афарызм вызначаецца як кароткая, лаканічная фраза з сінтаксічнай пабудовай сказа (г.зн. аб'ёмы паняццяў афарызма і аднафразавага тэксту аказваюцца тоеснымі). Такая тоеснасць (калі кожны афарызм з'яўляецца аднафразавым тэкстам, а кожны аднафразавы тэкст – гэта афарызм), зразумела, парадаксальная, паколькі на самой справе паняцці аднафразавага тэксту і афарызма знаходзяцца паміж сабой у адносінах гіпераніміі (кожны афарызм з'яўляецца аднафразавым тэкстам, але не кожны аднафразавы тэкст – гэта афарызм). Вызначаны парадокс адразу нейтралізуецца, калі звярнуцца да семантычнага складніка якасці афарыстычнасці – абагульненасці зместу. У такім разе паняцці афарыстычнасці і манафрастычнасці (як і паняцці афарызма і аднафразавага тэксту) утвараюць несупярэчлівую гіперанімічную пару, што адпавядае рэчаіснасці (кожны афарызм – гэта аднафразавы тэкст, але толькі той аднафразавы тэкст з'яўляецца афарызмам, які мае абагульнены змест).

На гэтай падставе нельга кваліфікаваць афарызм як від аднафразавага тэксту (наsupерак Береговская/Beregovskaia, 2015: 23–24), паколькі якасць афарыстычнасці ў семантычным плане (абагульненасць зместу) можа быць уласціва таксама многім з 70 вядомых разнавіднасцей аднафразавага тэксту. Так, афарызмамі, могуць быць і **прыказка**, і **календарная прыкмета**, і **манаверш**, і **лірычная мініяцюра**, і **эпіграма**, і **эпітафія**, і **лозунг**, і **дэвіз**, і **рэкламны слоган**, і **плакатны тэкст**, і **подпіс** пад малюнкам ці фотаздымкам, і **альбомны запіс**, і **аўтограф на кнізе**, і **графіці**, і **тост**, і **хадзячы жарт**, і **эпіграма**, і **эпітафія**, і **пародыя**, і **футбольная крычалка**, і **крык вулічнага гандляра**, і **прыпіс** да чужога тэксту, і **надпіс** на помніку, на значку, на майцы, на гадзінніку, на спартовым кубку і г.д., але толькі ў выпадку, калі яны маюць абагульнены змест (семантычны складнік якасці афарыстычнасці).

Афарызмы і прыказкі

У выніку даследавання ўстаноўлена, што фальклорныя афарызмы якасна і колькасна не супадаюць з усімі парэміямі як фразавымі тэкстамі малых жанраў фальклору. З фразавых разнавіднасцей парэміі толькі прыказкі характарызуюцца абагульненым зместам, таму фальклорныя афарызмы звычайна атаясамліваюцца з прыказкамі. Аднак каля 15% адзінак, што звычайна далучаюць да прыказак, не маюць абагульненага зместу (паведамляюць пра пэўныя сітуацыі ў дачыненні да пэўных асоб ці абставін). Такія адзінкі трапляюць у сучасныя слоўнікі прыказак паводле традыцыі з даведнікаў XIX ст., калі размежаванне прыказак (народных афарызмаў) і прымавак (фразеалагізмаў) яшчэ было ўмоўным, але апісваюцца (семантызуюцца і ілюструюцца) як сапраўдныя фразеалагізмы, напр.: “*Ад бяды ўцёк, а ў гора трапіў*”. Пра таго, хто з адной бяды трапіў у яшчэ большую. *Каб не выгналі яго, ён павінен сам штодня выганяць людзей на панскія палеткі, стаяць над ім груганом... Вось так, Яўхім, Міхайлаў сын, ад бяды ўцёк, а ў гора трапіў* (У. Ліпскі. *Невядомы*)”

(Лепешаў, Якалцэвіч/Lepeshau, Iakaltsevich, 2011: 52) і да т.п. Адзінкі такога кшталту мэтазгодна кваліфікаваць як фразеалагічныя – **устойлівыя фразы** (паводле сучаснай агульнапрынятай тэрміналогіі), або **фразеалагізмы са структурай сказа** (Баранов, Добровольский/Baranov, Dobrovolskii, 2008: 69] ці **маўленчыя формулы** (Баранов, Добровольский/Baranov, Dobrovolskii, 2008: 78–81), напр.: *Пашкадаваў воўк кабылу, пакінуў хвост ды грыву* (кто каму); *Развязаўся мех не на смех* (у каго). Тое самае і ў іншых мовах: руск. *Вместе тесно, а врозь скучно* (кому); польск. *Handluje jak diabeł o dusze* (кто); *Rozumi aż nadto, ale statku brakuje* (u kogo); англ. *Care killed a cat* (“Догляд <чый> забіў котку”); *Do as I say, not as I do* (“Рабі, як я кажу, а не як я раблю”) і да т.п. Трэба адзначыць, што размежаванне прыказак і фразеалагізмаў з’яўляецца актуальнай праблемай нарматыўнай парэміяграфіі і фразеаграфіі беларускай мовы і іншых моў (Іваноў/Ivanou, 2017: 134–138).

Прыказкі, паводле меркавання Э.Б. Тайлара, захаваліся да нашых дзён дзякуючы таму, што яны “не пазбаўленыя значэння самі па сабе, таму што іх дасціпнасць часта такая ж свежая і мудрасць іх не менш актуальная, як і ў старадаўнасці” (Тайлор/Tylor, 1989: 76–77), што пацвярджаецца, у прыватнасці, шырокай актуалізацыйнай прыказак у сучасным соцыуме з дапамогай “антыпрыказак”, якія не толькі парадзіруюць традыцыйны прыказкавы змест, але і спрыяюць захаванню прыказак у свядомасці носьбітаў мовы (Mieder, Litovkina, 1999; Вальтер, Мокиенко/Valter, Mokienko, 2005; Іваноў, Канавалава/Ivanou, Kanavalava, 2010; Іваноў/Ivanou, 2020). Гэта дазваляе сцвярджаць, што прыказкі на ўсім працягу свайго гістарычнага развіцця засталіся нязменнымі як тып выказванняў і як клас моўных адзінак па сваіх асноўных структурных і семантычных якасцях (Ivanov, Petrushevskaja, 2015), змяніліся толькі роля і функцыі прыказак у камунікацыі, а таксама іх прадметна-тэматычны змест (Іваноў/Ivanou, 2003a: 21–36; 2004; Бредис, Димогло, Ломакина/Bredis, Dimoglo, Lomakina, 2020).

Сярод аднафразавых тэкстаў, якія набылі ўстойлівасць і ўзнаўляльнасць у маўленні (якасць моўных клішэ), прыказкі з’яўляюцца найбольш гамагеннай групай адзінак, у межах якой можна вылучыць пэўную колькасць такіх, якія не змяняюцца на працягу многіх стагоддзяў – “асноўны прыказкавы фонд” (Ivanov, 2002; Иванов/Ivanov, 2015). Прыказкі разам з крылатымі афарызмамі ўтвараюць асобную частку моўнай карціны свету і адлюстроўваюць нацыянальную культуру зместам і фонавай семантыкай (Іванова, Іваноў/Ivanova, Ivanou, 1997; Іваноў/Ivanou, 2000). Вывучэнне прыказак у сучасным мовазнаўстве аформілася ў асобнае адгалінаванне (Парэміялогія в дискурсе/Paremiologia v diskurse, 2015; Парэміялогія без границ/Paremiologia bez granic, 2020).

Афарызмы і нацыянальныя разнавіднасці твораў малых жанраў

Асобныя нацыянальныя разнавіднасці літаратурных твораў малых жанраў (**гномы, рубай, фразкі, танкі** і г.д.) часта маюць, як і прыказкі, абагульнены змест. Аднак іх нельга вылучыць у агульную гамагенную групу афарызмаў з прычыны абмежаванасці пэўнымі зместавымі і/або структурнымі ўласцівасцямі (гномы

пераважна філасофскага зместу ў форме верша-двухрадкавіка, рубаі заўсёды вершы-чатырохрадкавікі са складанай рытмікай, фразкі пераважна вершы двух- ці чатырохрадкавікі жартоўнага ці пікантнага зместу і г.д.). Напр.: *Усё знікае І следу нат не кіне, Як шэры попел Ад чорнага агнішча, Развеяны вятрыскам* (М. Багдановіч, танка з цыкла “Японскія песні”). Тое самае і ў іншых мовах: руск. (у перакладзе з грэч.) *Старость желанна, пока её нет, а придёт, порицают. Каждому лучше всего, что не настало ещё* (Менекрат, эпіграма “Старость”) (Греческая эпіграма/Greek epigram, 1993: 296); (у перакладзе з перс.-тадж.) *Благородство и подвиг, отвага и страх – Всё с рожденья заложено в наших телах. Мы до смерти не станем ни лучше, ни хуже – Мы такие, какими нас создал аллах! (О. Хайям, “Рубаи”)*; польск. *Wdowę żonę pojmujesz, jakoby też stary Żupan lubo schodzone kupił szarawary. Choćby nie wiem jak siłę wdowy chwalby miały, Przecię z poczętej beczki trunek jest zwietrzały* (fraszkа “Wdowożeniowi”) (Kochowski, 1926: 113, nr 32) і г.д. Нярэдка ў складзе асобных нацыянальных разнавіднасцей літаратурных твораў малых жанраў, якія паводле сваёй структуры маюць звышфразавыя памеры, афарызмы ўжываюцца такім жа чынам, як і ў іншых тэкстах.

Заклучэнне

Аблігаторнымі прыметамі афарызма з’яўляюцца аднафразавасць, абагульненасць зместу, дыскурсіўная самастойнасць. На іх падставе афарызмы проціпастаўляюцца ўсім іншым звышслоўным утварэнням як асобны тып фразавых адзінак. Усе фразавыя (аднафразавыя) тэксты, маўленчыя ці моўныя клішэ, творы малых жанраў літаратуры ці фальклору могуць быць або афарыстычнымі (мець абагульнены змест і дыскурсіўную самастойнасць), або неафарыстычнымі (не мець названых прымет). У адносінах да афарыстычных літаратурных выслоўяў, крылатых слоў, парэмій і г. д. паняцце афарызма разглядаецца як катэгарыяльнае, што дазваляе не толькі аб’яднаць іх у асобны тып фразавых адзінак (афарыстычных) на падставе адной уласцівасці (якасці афарыстычнасці), але і супрацьпаставіць іх на гэтай падставе ўсім астатнім (неафарыстычным) адзінкам. У адносінах да ўсіх разам літаратурных выслоўяў, крылатых слоў, парэмій і г. д. паняцце афарызма мэтазгодна разумець як класіфікацыйнае паводле дыферэнцыяцыі іх усіх на “афарызмы” і на “не афарызмы”. Адзінкі толькі адной разнавіднасці парэмій амаль усе маюць абагульнены змест – прыказкі, каля 85% якіх з’яўляюцца афарызмамі.

Літаратура

- Баранов А.Н., Добровольский Д.О. (2008), *Аспекты теории фразеологии*. Москва.
- Береговская Э.М. (2015), *Стилистика однофразового текста (на материале русского, французского, английского и немецкого языков)*. Москва.
- Бредис М.А., Димогло М.С., Ломакина О.В. (2020), *Паремии в современной лингвистике: подходы к изучению, текстообразующий и лингвокультурологический потенциал*,

“Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика”, 11, 2, с. 265–284.

Быкова А.А. (1984), *Семиотическая структура велеризмов*, “Паремнологические исследования”, Москва, с. 274–293.

Вальтер Х., Мокиенко В.М. (2005), *Антипословицы русского народа*, Санкт-Петербург.

Гаспаров М.Л. (1987а), *Афоризм*, “Литературный энциклопедический словарь”, Москва, с. 43.

Гаспаров М.Л. (1987б), *Гнома*, “Литературный энциклопедический словарь”, Москва, с. 78.

Гаспаров М.Л. (1987с), *Максима*, “Литературный энциклопедический словарь”, Москва, с. 206.

Гаспаров М.Л. (1987d), *Сентенция*, “Литературный энциклопедический словарь”, Москва, с. 375.

Гаспаров М.Л. (1987е), *Хрия*, “Литературный энциклопедический словарь”, Москва, с. 487.

Гаспаров М.Л. (1990), *Примечания*, “Плутарх. Застольные беседы”, Ленинград, с. 558–566.

Гаўрош Н.В., Нямковіч Н.М. (2012), *Афарыстычныя выслоўі беларускіх пісьменнікаў*, Мінск.

Глуханько Л.В. (2017а), *Афористические единицы в сонетах Уильяма Шекспира*, “Филологічні студії”, 16, с. 311–317.

Глуханько Л.В. (2017б), *Способы употребления афористических единиц в сонетах Уильяма Шекспира*, “Актуальные проблемы преподавания иностранных языков в высшей школе Республики Беларусь”, Могилёв, с. 160–164.

Греческая эпиграмма (1993), Санкт-Петербург.

Дандис А. (1978), *О структуре пословицы*, “Паремнологический сборник. Пословица. Загадка (Структура. Смысл. Текст)”, Москва, с. 13–43.

Иванов Е.Е. (2003), *Афористика поэмы Н.А. Некрасова “Кому на Руси жить хорошо”*, “Русский язык и литература”, 10 (49), с. 82–98.

Иванов Е.Е. (2004), *О двух генологических разновидностях малых литературных форм (к разграничению понятий “хрия” и “афоризм”)*, “Куляшоўскія чытанні”, Магілёў, 2, с. 270–272.

Иванов Е.Е. (2006а) *Универсальное высказывание и афоризм*, “Веснік Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта”, 2 (40), с. 88–93.

Иванов Е.Е. (2006б), *О понятиях “афористический текст”, “афористичность (афоризация) речи” и “афористический стиль”*, “Весці Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя М. Танка. Серыя 1”, 3 (49), с. 76–79.

Иванов Е.Е. (2008), *О понятиях “речевой” и “языковой” афоризм*, “Веснік Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.С. Пушкіна. Серыя філалагічных навук”, 2 (10), с. 125–130.

Иванов Е.Е. (2009а), *Об основных типах афористических высказываний*, “Веснік Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.А. Куляшова”, 1 (32), с. 126–132.

Иванов Е.Е. (2009б), *О понятиях “афоризм” и “апофегма” (к вопросу о разграничении генологических разновидностей малых литературных форм)*, “Материалы научно-методической конференции”, Могилёв, с. 111–113.

- Иванов Е.Е. (2014), *Парадоксальные пословицы в русском и белорусском языках*, “Вестник Новгородского государственного университета. Серия: Филологические науки”, 77, с. 21–24.
- Иванов Е.Е. (2015), *Паремиологический минимум и основной паремиологический фонд*, “Паремиология в дискурсе”, Москва, с. 48–66.
- Иванов Е.Е. (2016), *Лингвистика афоризма*, Могилёв.
- Иванов Е.Е. (2017), *Афористичность и фактологичность однофразовых текстов*, “Вестник Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.А. Куляшова. Серыя А”, 1, с. 91–92.
- Иванов Е.Е. (2019а), *О рекуррентности афористических единиц в современном русском языке*, “Русистика”, 17, 2, с. 157–170.
- Иванов Е.Е. (2019б), *Аспекты эмпирического понимания афоризма*, “Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика”, 10, 2, с. 381–401.
- Иванов Е.Е. (2020), *Афоризм как объект лингвистики: основные признаки*, “Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика”, 11, 4, с. 659–706.
- Иванов Е.Е., Тесленко Е.Г. (2013), *Автономность афоризма в тексте (на материале произведений Уильяма Шекспира)*, “Вестник Полоцкого государственного университета. Серия А”, 10, с. 86–90.
- Иванова С., Иваноў Я. (1997), *Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў*, Мінск.
- Иванова С., Иваноў Я. (2010), *Антыцытаты ў сучаснай беларускай мове*, “Phraseologische Studien: Dynamische Tendenzen in der slawischen Phraseologie”, Greifswald, S. 174–183.
- Иванова С.Ф., Иваноў Я.Я., Шпакоўская В.А. (2010), *Парадыійныя, іранічныя і жартоўныя трансфармацыі крылатых выразаў (да складання слоўніка беларускіх антыпрыказак)*, “Acta Germano-Slavica”, 4, с. 52–61.
- Иваноў Я.Я. (1994), *Афарызм як прадмет філалогіі і аб’ект лінгвістыкі*, “Вестник Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Серыя 4”, 3, с. 61–65.
- Иваноў Я.Я. (2000), *Семантыка беларускіх афарызмаў*, “Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины”, 2 (25), с. 94–99.
- Иваноў Я.Я. (2002а), *“Парадоксы” і “кааны” як семантычныя тыпы афарыстычных выказванняў*, “Вестник Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя М. Танка”, 2 (32), с. 82–88.
- Иваноў Я.Я. (2002б), *“Сентэнцыя” і “максіма” як семантычныя разнавіднасці афарызма паводле яго адносін да рэчаіснасці (на матэрыяле славянскіх і германскіх моў)*, “Studia wschodniosłowiańskie”, 2, с. 179–195.
- Иваноў Я.Я. (2003а), *Праблемы лінгвістычнага вывучэння афарызма*, Магілёў.
- Иваноў Я.Я. (2003б), *“Фразеалагізацыя” моўных афарызмаў і феномен міжузроўневай аманіміі*, “Studia Russica”, 20, s. 143–153.
- Иваноў Я.Я. (2004), *Да антагенезу афарызма як адзінкі мовы vs. маўлення (сацыялінгвістычны і сацыякультурны аспекты)*, “Studia wschodniosłowiańskie”, 4, с. 181–199.
- Иваноў Я.Я. (2004а), *Семантыка афарыстычных выказванняў (на матэрыяле славянскіх*

- і германскіх моў*), “Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Серыя 4”, 1, с. 63–68.
- Іваноў Я.Я. (2004b), *Фразеалогія vs. афарыстыка (да праблемы катэгарыяльнага размежавання фразеалагічных і афарыстычных адзінак мовы)*, “Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины”, 1 (22), с. 29–32.
- Іваноў Я.Я. (2005), *Крылатыя словы*, “Беларускі фальклор: энцыклапедыя”, Мінск, 1, с. 729–730.
- Іваноў Я.Я. (2006), *Да праблемы ўкладання слоўніка афарызмаў мовы твораў Якуба Коласа*, “Веснік Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта”, 1, с. 83–88.
- Іваноў Я.Я. (2007), *Грэгерыя як семантычны тып афарыстычнага выказвання*, “Веснік Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.С. Пушкіна. Серыя філалагічных навук”, 1 (7), с. 103–107.
- Іваноў Я.Я. (2008a), *Афарызмы ў мове твораў Максіма Гарэцкага*, “Беларуская мова і літаратура”, 8 (82), с. 62–64.
- Іваноў Я.Я. (2008b), *Катэгарыяльныя разнавіднасці і сферы ўжывання афарызмаў розных семантычных тыпаў*, “Вучоныя запіскі Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.С. Пушкіна”, 4, 1, с. 36–44.
- Іваноў Я.Я. (2011), *Праблема ўласна лінгвістычнага вызначэння паняцця “афарызм”*, “Веснік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Я. Купалы. Серыя 3”, 1 (108), с. 95–102.
- Іваноў Я.Я. (2015), *Міжузроўневая аманімія парэміялагічных, фразеалагічных і лексічных адзінак мовы*, “Філолагічны часопіс”, 1 (6), с. 42–45.
- Іваноў Я.Я. (2017b), *Афарыстычнае выказванне як моўная мадэль крылатых слоў*, “Філолагічны студыі”, 16, с. 114–121.
- Іваноў Я.Я. (2017a), *Афарыстычныя адзінкі ў беларускай мове*, Магілёў.
- Іваноў Я.Я. (2018a), *Лінгвістычныя прыметы афарыстычных адзінак*, “Учённыя запіскі Витебского государственного университета имени П.М. Машерова”, 27, с. 78–84.
- Іваноў Я.Я. (2018b), *Суадносінны афарыстычных адзінак і малых тэкставых форм (на матэрыяле беларускай, рускай, польскай, англійскай моў)*, “Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте – V”, Могилёв, с. 120–123.
- Іваноў Я.Я. (2019a), *Абагульненасць зместу як лінгвістычная прымета афарыстычных адзінак*, “Вестник Минского государственного лингвистического университета. Серія 1”, 3 (100), с. 48–56.
- Іваноў Я.Я. (2019b), *Аднафразавасць як лінгвістычная прымета афарыстычных адзінак*, “Веснік Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.А. Куляшова. Серыя А”, 2 (54), с. 98–103.
- Іваноў Я.Я. (2019c), *Асноўныя палажэнні лінгвістычнай тэорыі афарызма*, “Філолагічны часопіс”, 1 (13), с. 32–41.
- Іваноў Я.Я. (2019d), *Дыскурсіўная самастойнасць як лінгвістычная прымета афарыстычных адзінак*, “Вестник Полоцкого государственного университета. Серія А”, 10, с. 100–103.
- Іваноў Я.Я. (2019e), *Ідыяматычнасць як лінгвістычная прымета афарыстычных адзінак*, “Весті Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя М. Танка. Серыя 1”, 2 (100), с. 100–105.

- Іваноў Я.Я. (2019f), *Намінатыўнасць як лінгвістычная прымета афарыстычных адзінак*, “Веснік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Я. Купалы. Серыя 3”, 9, 3, с. 76–83.
- Іваноў Я.Я. (2019g), *Тэкставасць як лінгвістычная прымета афарыстычных адзінак*, “Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины. Серия: Гуманитарные науки”, 4 (115), с. 66–72.
- Іваноў Я.Я. (2019h), *Узнаўляльнасць і ўстойлівасць як катэгарыяльныя прыметы афарыстычных адзінак*, “Веснік Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя І.П. Шамякіна”, 1 (53), с. 119–125.
- Іваноў Я.Я. (2020), *Беларускія антыпрыказкі як з’ява нацыянальнай лінгвакультуры*, “Językoznawstwo”, 1 (14), s. 83–106.
- Іваноў Я.Я., Канавалава І.С. (2010), *Антыпрыказкі і праблема іх вывучэння ў сучаснай беларускай літаратурнай мове*, “Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Серыя 4”, 3, с. 11–15.
- Королькова А.В. (2005), *Русская афористика*, Москва.
- Королькова А.В. (2012), *Афористика и жанры художественной литературы*, “Известия Смоленского государственного университета”, 2 (18), с. 51–60.
- Королькова А.В. (2018), *Афористика в контексте русской культуры*, Смоленск.
- Лепешаў І.Я., Якалцэвіч М.А. (2011), *Тлумачальны слоўнік прыказак*, Гродна.
- Ломакина О.В. (2018), *Фразеология в тексте: функционирование и идиостиль*, Москва.
- Ломакина О.В. (2019), *Крылатые единицы в роли современного газетного заголовка: состав, тенденции употребления*, “Русский язык за рубежом”, 1 (272), с. 37–41.
- Ломакина О.В., Мокиенко В.М. (2019), *Крылатика в современном культурном контексте*, “Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика”, 10, 2, с. 256–272.
- Міхневіч А.Я. (1983), *Афарыстыка Якуба Коласа (да настановаў праблемы)*, “Беларуская лінгвістыка”, 22, с. 59–65.
- Міхневіч А.Я. (1994а), *Афарызмы*, “Беларуская мова: энцыклапедыя”, Мінск, с. 60–61.
- Міхневіч А.Я. (1994b), *Выслоўі*, “Беларуская мова: энцыклапедыя”, Мінск, с. 115–116.
- Панченко К.І. (2013), *Лінгвістычныя асаблівості тэкстаў малога фармы*, “Навуковы запіскі Нацыянальнага ўніверсітэта «Острозька акадэмія». Серыя філалагічная”, 38, с. 213–214.
- Парэміялогія без граніц* (2020), М.А. Бредис, О.В. Ломакина (ред.), Москва.
- Парэміялогія в дыскурсе* (2015), О.В. Ломакина (ред.), Москва.
- Плотникова А.А. (2012), *Объём текста лирической интернет-миниатюры как ключевой признак жанра*, “Вестник Томского государственного университета”, 354, с. 23–26.
- Плутарх (1990), *Изречения царей и полководцев*, “Плутарх. Застольные беседы”, Ленинград, с. 340–386.
- Тайлор Э.Б. (1989), *Первобытная культура*, Москва.
- Теплякова А.Д. (2012), *О функциях крылатых слов в речи*, “Die Phraseologie in Raum und Zeit = Фразеология во времени и пространстве”, Greifswald, Санкт-Петербург, с. 149–151.

- Федоренко Н.Т., Сокольская Л.И. (1990), *Афористика*, Москва.
- Цеплякова, А. Д. (2018), *Інтэртэкстуальныя трансфармацыі крылатых слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове*, “Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте – V”, Могилёв, с. 132–134.
- Эпштейн М.Н. (1987), *Афористика*, “Литературный энциклопедический словарь”, Москва, с. 43–44.
- Эпштейн М.Н. (2000a), *Однословие как литературный жанр*, “Континент”, 104, с. 279–313.
- Эпштейн М.Н. (2000b), *Слово как произведение. О жанре однословия*, “Новый мир”, 9, с. 162–171.
- Balowski M. (1999), *O tzw. literaturze aforystycznej, czyli aforyzm, sentencja, maksyma, złota myśl*, “Rozprawy komisji językowej”, Wrocław, 25, s. 33–40.
- Glukhanko L.V. (2019), *Semantic variety of aphorisms in William Shakespeare's sonnets*, “Романовские чтения”, Могилёв, 13, с. 144–145.
- Gomez de la Serna R. (1955), *Total de gregueries*, Madrid.
- Ivanov E. (2002), *Paremiological Minimum and Basic Paremiological Stock (Belarusian and Russian)*, “Individual Research Support Scheme Grant No 148/2000. Final Report. Vol. 2”, Prague.
- Ivanov E. (2016), *Aphorism as a Unit of Language and Speech*, “EUROPHRAS 2016: Word Combinations in the Linguistic System and Language Use: Theoretical, Methodological and Integrated Approaches”, Trier, S. 42.
- Ivanov E., Petrushevskaja Ju. (2015), *Etymology of English Proverbs*, “Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences”, 8, 5, p. 864–872.
- Ivanov E., Teslenko E. (2021), *Autonomous Aphorisms (Aphorism in the Non-Aphoristic Text)*, “West – East”, 5, 1, p. 26–36.
- Kochowski W. (1926), *Psalmodya polska oraz wybór liryków i fraszek*, Kraków.
- Mieder W., Litovkina A.T. (1999), *Twisted Wisdom: Modern Anti-Proverbs*, Burlington.
- Pratt M.L. (1981), *The Short Story: the Long and the Short of It*, “Poetics”, 10, 2/3, p. 175–194.
- Słownik aforyzmów a cytatów z literatury polskiej od XVI do XX wieku* (2005), Е.Е. Иванов (ред.), Могилёв.
- Taylor A. (1962), *The Proverb, and An Index to The Proverb*, Hatboro (Pennsylvania).

References

- Balowski M. (1999), *O tzw. literaturze aforystycznej, czyli aforyzm, sentencja, maksyma, złota myśl*, “Rozprawy komisji językowej”, Wrocław, 25, s. 33–40.
- Baranov A.N., Dobrovolskii D.O. (2008), *Aspekty teorii frazeologii*, Moskva.
- Beregovskaia E.M. (2015), *Stylistika odnofrazovogo teksta (na materiale russkogo, francuzskogo, angijskiego i nemeckiego iazykov)*, Moskva.

- Bredis M.A., Dimoglo M.S., Lomakina O.V. (2020), *Paremi v sovremennoi lingvistike: podhody k izucheniiu, tekstoobrazuiuscii i lingvokulturologicheskii potencial*, “Vestnik Rossiiskogo universiteta drujby narodov. Seria: Teoriia iazyka. Semiotika. Semantika”, 11, 2, s. 265–284.
- Bykova A.A. (1984), *Semioticheskaiia struktura velerizmov*, “Paremiologicheskie issledovaniia”, Moskva, s. 274–293.
- Cepliakova A.D. (2018), *Intertekstualniiia transformatsii krylatykh slou u suchasnai belaruskai litaraturnai move*, “Vostochnoslavianskie iazyki i literatury v evropeiskom kontekste – V”, Mogilev, s. 132–134.
- Dandis A. (1978), *O strukture posloviy*, “Paremiologicheskii sbornik. Poslovica. Zagadka (Struktura. Smysl. Tekst)”, Moskva, s. 13–43.
- Epshtein M.N. (1987), *Aforistika*, “Literaturnyi enciklopedicheskii slovar”, Moskva, s. 43–44.
- Epshtein M.N. (2000a), *Odnoslovie kak literaturnyi janr*, “Kontinent”, 104, s. 279–313.
- Epshtein M.N. (2000b), *Slovo kak proizvedenie. O janre odnosloviia*, “Novyi mir”, 9, s. 162–171.
- Fedorenko N.T., Sokolskaia L.I. (1990), *Aforistika*, Moskva.
- Gasparov M.L. (1987a), *Aforizm*, “Literaturnyi enciklopedicheskii slovar”, Moskva, s. 43.
- Gasparov M.L. (1987b), *Gnoma*, “Literaturnyi enciklopedicheskii slovar”, Moskva, s. 78.
- Gasparov M.L. (1987c), *Maksima*, “Literaturnyi enciklopedicheskii slovar”, Moskva, s. 206.
- Gasparov M.L. (1987d), *Sentenciia*, “Literaturnyi enciklopedicheskii slovar”, Moskva, s. 375.
- Gasparov M.L. (1987e), *Hriia*, “Literaturnyi enciklopedicheskii slovar”, Moskva, s. 487.
- Gasparov M.L. (1990), *Primechaniia*, “Plutarh. Zastolnye besedy”, Leningrad, s. 558–566.
- Gaurosh N.V., Niamkovich N.M. (2012), *Afarystychnyia vysloui belaruskikh pismennikau*, Minsk.
- Gluhanko L.V. (2017a), *Aforisticheskie edinicy v sonetakh Uiliama Shekspira*, “Filologichni studii”, 16, s. 311–317.
- Gluhanko L.V. (2017b), *Sposoby upotrebleniia aforisticheskikh edinic v sonetakh Uiliama Shekspira*, “Aktualnye problemy prepodavaniia inostrannykh iazykov v vysshei shkole Respubliki Belarus”, Mogilev, s. 160–164.
- Gluhanko L.V. (2019), *Semantic variety of aphorisms in William Shakespeare’s sonnets*, “Romanovskie chteniia”, Mogilev, 13, s. 144–145.
- Gomez de la Serna R. (1955), *Total de gregueries*, Madrid.
- Grecheskaia epigrama* (1993), Sankt-Peterburg.
- Ivanou Ia.Ia. (1994), *Afaryzm iak pradmet filalogii i ab’ekt lingvistyki*, “Vesnik Belaruskaga dzjarjaunaga universiteta. Seryia 4”, 3, s. 61–65.
- Ivanou Ia.Ia. (2000), *Semantika belaruskikh afaryzmau*, “Izvestiia Gomelskogo gosudarstvennogo universiteta imeni F. Skoriny”, 2 (25), s. 94–99.
- Ivanou Ia.Ia. (2002a), *“Paradoksy” i “kaany” iak semantychnyia typy afarystychnykh vykazvanniau*, “Vesci Belaruskaga dzjarjaunaga pedagagichnaga universiteta imia M. Tanka”, 2 (32), s. 82–88.

- Ivanou Ia.Ia. (2002b), “*Sentencyia*” i “*maksima*” iak semantychnyia raznavidnasci afaryzma pavodle iago adnosin da rechaisnasci (na materyiale slavianskih i germanskih mou), “*Studia wschodniosłowiańskie*”, 2, s. 179–195.
- Ivanou Ia.Ia. (2003a), *Prablemy lingvistychnaga vyvuchennia afaryzma*, Magileu.
- Ivanou Ia.Ia. (2003b), “*Frazealogizacyia*” mounyh afaryzmau i fenomen mijuzrounevai amanimii, “*Studia Russica*”, 20, s. 143–153.
- Ivanou Ia.Ia. (2004), *Da antagenezu afaryzma iak adzinki movy vs. maulennia (sacyialingvistychny i sacyiakulturny aspekty)*, “*Studia wschodniosłowiańskie*”, 4, s. 181–199.
- Ivanou Ia.Ia. (2004a), *Semantyka afarystychnyh vykazvanniau (na materyiale slavianskih i germanskih mou)*, “*Vesnik Belaruskaga dzjarjaunaga universiteta. Seryia 4*”, 1, s. 63–68.
- Ivanou Ia.Ia. (2004b), *Frazealogiia vs. Afarystyka (da prablemy kategaryialnaga razmejavannia frazealogichnyh i afarystychnyh adzinak movy)*, “*Izvestiia Gomelskogo gosudarstvennogo universiteta imeni F. Skoriny*”, 1 (22), s. 29–32.
- Ivanou Ia.Ia. (2005), *Krylatyia slovy*, “*Belaruskii falklor: encyklopedyia*”, Minsk, 1, s. 729–730.
- Ivanou Ia.Ia. (2006), *Da prablemy układannia slounika afaryzmau movy tvorau Iakuba Kolasa*, “*Vesnik Mazyrskaga dzjarjaunaga pedagogichnaga universiteta*”, 1, s. 83–88.
- Ivanou Ia.Ia. (2007), *Gregeryia iak semantychny typ afarystychnaga vykazvannia*, “*Vesnik Bresckaga dzjarjaunaga universiteta imia A.S. Pushkina. Seryia filalogichnyh navuk*”, 1 (7), s. 103–107.
- Ivanou Ia.Ia. (2008a), *Afaryzmy u move tvorau Maksima Gareckaga*, “*Belaruskaiia mova i litaratura*”, 8 (82), s. 62–64.
- Ivanou Ia.Ia. (2008b), *Kategaryialnyia raznavidnasci i sfery uhyvannia afaryzmau roznyh semantychnyh typau*, “*Vuchonyia zapiski Bresckaga dzjarjaunaga universiteta imia A.S. Pushkina*”, 4, 1, s. 36–44.
- Ivanou Ia.Ia. (2011), *Prablema ulasna lingvistychnaga vyznachennia paniaccia “afaryzm”*, “*Vesnik Grodzenskaga dzjarjaunaga universiteta imia Ia. Kupaly. Seryia 3*”, 1 (108), s. 95–102.
- Ivanou Ia.Ia. (2015), *Mijuzrounevaia amanimiiia paremiialagichnyh, frazealogichnyh i leksichnyh adzinak movy*, “*Filologichnii chasopis*”, 1 (6), s. 42–45.
- Ivanou Ia.Ia. (2017a), *Afarystychnyia adzinki u belaruskai move*, Magileu.
- Ivanou Ia.Ia. (2017b), *Afarystychnae vykazvanne iak mounaia madel krylatyh slou*, “*Filologichni studii*”, 16, s. 114–121.
- Ivanou Ia.Ia. (2018a), *Lingvistychnyia prymety afarystychnyh adzinak*, “*Uchenye zapiski Vitebskogo gosudarstvennogo universiteta imeni P.M. Masherova*”, 27, s. 78–84.
- Ivanou Ia.Ia. (2018b), *Suadnosiny afarystychnyh adzinak i malyh tekstavyyh form (na materyiale belaruskai, ruskai, polskai, angliiskai mou)*, “*Vostochnoslavianskie iazyki i literatury v evropeiskom kontekste – V*”, Mogilev, s. 120–123.
- Ivanou Ia.Ia. (2019a), *Abagulnenasc zmetu iak lingvistychnaia prymeta afarystychnyh adzinak*, “*Vestnik Minskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta. Serii 1*”, 3 (100), s. 48–56.
- Ivanou Ia.Ia. (2019b), *Adnafrazavasc iak lingvistychnaia prymeta afarystychnyh adzinak*, “*Vestnik Magileuskaga dzjarjaunaga universiteta imia A.A. Kuliashova. Seryia A*”, 2 (54), s. 98–103.

- Ivanou Ia.Ia. (2019c), *Asnounyia palajenni lingvistychnai teoryi afaryzma*, “Filologichnii chasopis”, 1 (13), s. 32–41.
- Ivanou Ia.Ia. (2019d), *Dyskursiunaia samastoinasc iak lingvistychnaia prymeta afarystychnyh adzinak*, “Vestnik Polockogo gosudarstvennogo universiteta. Serii A”, 10, s. 100–103.
- Ivanou Ia.Ia. (2019e), *Idyiamatychnasc iak lingvistychnaia prymeta afarystychnyh adzinak*, “Vesci Belaruskaga dzjarjaunaga pedagogichnaga universiteta imia M. Tanka. Seryia 1”, 2 (100), s. 100–105.
- Ivanou Ia.Ia. (2019f), *Naminatyunasc iak lingvistychnaia prymeta afarystychnyh adzinak*, “Vesnik Grodzenskaga dzjarjaunaga universiteta imia Ia. Kupaly. Seryia 3”, 9, 3, s. 76–83.
- Ivanou Ia.Ia. (2019g), *Tekstavasc iak lingvistychnaia prymeta afarystychnyh adzinak*, “Izvestiia Gomelskogo gosudarstvennogo universiteta imeni F. Skoriny. Serii: Gumanitarnye nauki”, 4 (115), s. 66–72.
- Ivanou Ia.Ia. (2019h), *Uznavialnasc i ustoilivasc iak kategaryialnyia prymety afarystychnyh adzinak*, “Vesnik Mazyrskaga dzjarjaunaga pedagogichnaga universiteta imia I.P. Shamiakina”, 1 (53), s. 119–125.
- Ivanou Ia.Ia. (2020), *Belaruskiia antyprykazki iak z'iava nacyianalnai lingvakultury*, “Językoznawstwo”, 1 (14), s. 83–106.
- Ivanou Ia.Ia., Kanavalava I.S. (2010), *Antyprykazki i prablema ih vyvuchennia u suchasnai belaruskai litaraturnai move*, “Vesnik Belaruskaga dzjarjaunaga universiteta. Seryia 4”, 3, s. 11–15.
- Ivanov E. (2002), *Paremiological Minimum and Basic Paremiological Stock (Belarusian and Russian)*, “Individual Research Support Scheme Grant No 148/2000. Final Report. Vol. 2”, Prague.
- Ivanov E. (2016), *Aphorism as a Unit of Language and Speech*, “EUROPHRAS 2016: Word Combinations in the Linguistic System and Language Use: Theoretical, Methodological and Integrated Approaches”, Trier, s. 42.
- Ivanov E., Petrushevskaia Ju. (2015), *Etymology of English Proverbs*, “Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences”, 8, 5, s. 864–872.
- Ivanov E., Teslenko E. (2021), *Autonomous Aphorisms (Aphorism in the Non-Aphoristic Text)*, “West – East”, 5, 1, s. 26–36.
- Ivanov E.E. (2003), *Aforistika poemy N.A. Nekrasova “Komu na Rusi jit horosho”*, “Russkii iazyk i literatura”, 10 (49), s. 82–98.
- Ivanov E.E. (2004), *O dvuh genologicheskikh raznovidnostiah malyh literaturnyh form (k razgranicheniiu poniatii “hriia” i “aforizm”)*, “Kuliashouskiia chytanni”, Magileu, 2, s. 270–272.
- Ivanov E.E. (2006a) *Universalnoe vyskazyvanie i aforizm*, “Vesnik Vicebskaga dzjarjaunaga universiteta”, 2 (40), s. 88–93.
- Ivanov E.E. (2006b), *O poniatiiah “aforisticheskii tekst”, “aforistichnost (aforizaciia) rechi” i “aforisticheskii stil”*, “Vesci Belaruskaga dzjarjaunaga pedagogichnaga universiteta imia M. Tanka. Seryia 1”, 3 (49), s. 76–79.
- Ivanov E.E. (2008), *O poniatiiah “rechevoi” i “iazikovoi” aforizm*, “Vesnik Bresckaga dzjarjaunaga universiteta imia A.S. Pushkina. Seryia filalagichnyh navuk”, 2 (10), s. 125–130.

- Ivanov E.E. (2009a), *Ob osnovnykh tipakh aforisticheskikh vyskazyvaniy*, “Vestnik Magileuskaga dzjarjaunaga universiteta imia A.A. Kuliashova”, 1 (32), s. 126–132.
- Ivanov E.E. (2009b), *O poniatiiakh “aforizm” i “apofegma” (k voprosu o razgranichenii genologicheskikh raznovidnostei malyh literaturnykh form)*, “Materialy nauchno-metodicheskoi konferencii”, Mogilev, s. 111–113.
- Ivanov E.E. (2014), *Paradoksalnye poslovicey v russkom i belorusskom iazykah*, “Vestnik Novgorodskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Filologicheskije nauki”, 77, s. 21–24.
- Ivanov E.E. (2015), *Paremiologicheskii minimum i osnovnoi paremiologicheskii fond*, “Paremiologiiia v diskurse”, Moskva, s. 48–66.
- Ivanov E.E. (2016), *Lingvistika aforizma*, Mogilev.
- Ivanov E.E. (2017), *Aforistichnost i faktologichnost odnofrazovykh tekstov*, “Vestnik Magileuskaga dzjarjaunaga universiteta imia A.A. Kuliashova. Seriya A”, 1, s. 91–92.
- Ivanov E.E. (2019a), *O rekurentnosti aforisticheskikh edinic v sovremennom russkom iazyke*, “Rusistika”, 17, 2, s. 157–170.
- Ivanov E.E. (2019b), *Aspekty empiricheskogo ponimaniia aforizma*, “Vestnik Rossiiskogo universiteta drujby narodov. Seriya: Teoriia iazyka. Semiotika. Semantika”, 10, 2, s. 381–401.
- Ivanov E.E. (2020), *Aforizm kak obekt lingvistiki: osnovnye priznaki*, “Vestnik Rossiiskogo universiteta drujby narodov. Seriya: Teoriia iazyka. Semiotika. Semantika”, 11, 4, s. 659–706.
- Ivanov E.E., Teslenko E.G. (2013), *Avtonomnost aforizma v tekste (na materiale proizvedenii Uiliana Shekspira)*, “Vestnik Polockogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya A”, 10, s. 86–90.
- Ivanova S., Ivanou Ia. (1997), *Slounik belaruskikh prykazak, prymavak i krylatykh vyrazau*, Minsk.
- Ivanova S., Ivanou Ia. (2010), *Antycyaty u suchasnai belaruskai move*, “Phraseologische Studien: Dynamische Tendenzen in der slawischen Phraseologie”, Greifswald, s. 174–183.
- Ivanova S.F., Ivanou Ia.Ia., Shpakouskaia V.A. (2010), *Paradyynia, iranichnyia i jartounyia transfarmacyi krylatykh vyrazau (da skladannia slounika belaruskikh antypykazak)*, “Acta Germano-Slavica”, 4, s. 52–61.
- Kochowski W. (1926), *Psalmodia polska oraz wybór liryków i fraszek*, Kraków.
- Korolkova A.V. (2005), *Ruskaia aforistika*, Moskva.
- Korolkova A.V. (2012), *Aforistika i janry hudojestvennoi literatury*, “Izvestiia Smolenskogo gosudarstvennogo universiteta”, 2 (18), s. 51–60.
- Korolkova A.V. (2018), *Aforistika v kontekste russkoi kultury*, Smolensk.
- Lepeshau I.Ia., Iakalcevich M.A. (2011), *Tlumachalny slounik prykazak*, Grodna.
- Lomakina O.V. (2018), *Frazeologiiia v tekste: funkcionirovanie i idiosstil*, Moskva.
- Lomakina O.V. (2019), *Krylatye edinicy v roli sovremennogo gazetnogo zagolovka: sostav, tendencii upotrebleniia*, “Russkii iazyk za rubejom”, 1 (272), s. 37–41.
- Lomakina O.V., Mokienko V.M. (2019), *Krylatika v sovremennom kulturnom kontekste*, “Vestnik Rossiiskogo universiteta drujby narodov. Seriya: Teoriia iazyka. Semiotika. Semantika”, 10, 2, s. 256–272.
- Mieder W., Litovkina A.T. (1999), *Twisted Wisdom: Modern Anti-Proverbs*, Burlington.

- Mihnevich A.Ia. (1983), *Afarystyka Iakuba Kolasa (da pastanouki problemy)*, “Belarускаia lingvistyka”, 22, s. 59–65.
- Mihnevich A.Ia. (1994a), *Afaryzmy*, “Belarускаia mova: encykłapedyia”, Minsk, s. 60–61.
- Mihnevich A.Ia. (1994b), *Vysloui*, “Belarускаia mova: encykłapedyia”, Minsk, s. 115–116.
- Panchenko K.I. (2013), *Lingvistichni osoblivosti tekstiv maloї formi*, “Naukovi zapiski Nacionalnogo universitetu «Ostrozka akademiia». Serii filologichna”, 38, s. 213–214.
- Paremiologii bez granic* (2020), M.A. Bredis, O.V. Lomakina (red.), Moskva.
- Paremiologii v diskurse* (2015), O.V. Lomakina (red.), Moskva.
- Plotnikova A.A. (2012), *Obem teksta liricheskoi internet-miniatiury kak kliuchevoi priznak janra*, “Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta”, 354, s. 23–26.
- Plutarh (1990), *Izrecheniia carei i polkovodcev*, “Plutarh. Zastolnye besedy”, Leningrad, s. 340–386.
- Pratt M.L. (1981), *The Short Story: the Long and the Short of It*, “Poetics”, 10, 2/3, s. 175–194.
- Słownik aforyzmów a cytatów z literatury polskiej od XVI do XX wieku* (2005), E.E. Ivanov (red.), Mogilev.
- Tailor E.B. (1989), *Pervobytnaia kultura*, Moskva.
- Taylor A. (1962), *The Proverb, and An Index to The Proverb*, Hatboro (Pennsylvania).
- Tepliakova A.D. (2012), *O funkciiah krylatyh slov v rechi*, “Die Phraseologie in Raum und Zeit = Frazeologii vo vremeni i prostranstve”, Greifswald, Sankt-Peterburg, s. 149–151.
- Walter H., Mokienko V.M. (2005), *Antiposlovicy russkogo naroda*, Sankt-Peterburg.

Streszczenie

Aforyzm i małe formy tekstowe: porównywalność i ogólność (w języku białoruskim, rosyjskim, polskim, angielskim)

W artykule omówiono stosunek aforyzmów i innych małych form tekstowych na materiale literackim i folklorystycznym w języku białoruskim, rosyjskim, polskim i angielskim. Określono miejsce aforyzmów w ogólnych klasyfikacjach małych form tekstowych, wzajemnych relacji aforyzmów i powiedzeń literackich, przysłów, tekstów jednozdaniowych, fraz stereotypowych, narodowych odmian dzieł literackich i małych gatunków folklorystycznych. Aforyzmy są przeciwstawiane wszelkim innym małym formom tekstowym jako szczególny rodzaj jednostek frazowych w oparciu o ich dwie cechy obligatoryjne – uogólnienie treści i autonomię dyskursywną.

Słowa kluczowe: aforyzm, tekst, literatura, folklor, małe gatunki, język białoruski, język rosyjski, język polski, język angielski

Abstract

Aphorisms and small text forms: Comparability and generality (in Belarusian, Russian, Polish, English)

The article discusses aphorisms and other small text forms in literary and folklore material in Belarusian, Russian, Polish and English. The place of aphorisms in the general classifications of small text forms, the relationship of aphorisms and literary sayings, proverbs, one-phrase texts, clichéd phrases, national varieties of literary and folklore works of small genres is determined. Aphorisms are contrasted with all other small

text forms as a special type of phrasal unit on the basis of two of their obligatory features – the generalization of meaning and discursive autonomy.

Keywords: aphorism, text, literature, folklore, small genres, Belarusian language, Russian language, Polish language, English language